

Stef Scagliola - Last van de Oorlog – de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking (Amsterdam 2002).

Kirsten Vos, 16 november 2003

“Iedereen heeft schuld, dus niemand is verantwoordelijk.”

In de nationale beeldvorming over Nederland is Nederland nog vaak de lelieblanke partij die dapper streed tegen die slechte en wrede Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor de schrijfster, Stef Scagliola, paste het relaas over de Nederlandse misdaden in Indië niet in het beeld dat zij zich van Nederland had gevormd. Stef Scagliola is een Italiaanse die in Nederland woont en in 2002 aan de Erasmus Universiteit gepromoveerd is met het proefschrift *Last van de Oorlog – De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking*.

De politionele acties in Nederlands-Indië (1947/1948 en 1948/1949) zijn nog steeds een grijs (grauw?) onderwerp in Nederland. In de media duiken af en toe mensen op die hier een mening over hebben, maar over het algemeen is de hele kwestie alleen nog actueel bij mensen die hier direct of indirect mee te maken hebben gehad. Rondvragen in mijn persoonlijke – Nederlandse - vriendenkring naar hun mening hierover levert veel reacties van verontwaardiging op over de gedragingen van de Nederlandse militairen. Als ik doorvraag, blijkt dat ze echter heel weinig van de hele gebeurtenis afweten. Rondvragen in mijn familie van Indische afkomst levert heel andere reacties op. Over de politionele acties werd thuis eigenlijk weinig gesproken. Het waren vreselijke tijden en het was tevens de periode waarin de broer van mijn oma een heldendood gestorven was. Het einde van een droom, van een heerlijk leven, zal ook een reden voor dit zwijgen zijn.

Met haar boek doet Scagliola een verfrissende poging om deze periode uit de nationale doofpot te halen. Na een nauwkeurige weergave en nuancering van de belangen, ervaringen en herinneringen, komt zij tot een ondubbelzinnige samenvatting van de verwerking van de Nederlandse oorlogsmisdaden: *“Iedereen heeft schuld, dus niemand is verantwoordelijk”*.

Inhoud van het boek

In *Last van de Oorlog* beschrijft Scagliola de verwerking in Nederland van de politionele acties in voormalig Nederlands-Indië. Het boek, dat van oorsprong haar proefschrift is, behandelt het onderwerp in twee delen. In het eerste deel beschrijft Scagliola het verloop van de politionele acties in Nederlands-Indië en de reacties hierop volgend in Nederland. In het tweede deel beoordeelt Scagliola deze reacties uit de hoek van de politici, veteranen en historici.

In het eerste deel ligt de nadruk op de diversiteit van de belevingen van de militairen en op de aard van de oorlog, namelijk de guerrillastrijd. Al snel wordt duidelijk dat het Nederlandse leger als zodanig eigenlijk niet bestond. Scagliola beschrijft het verschil in beleving door KNIL-ers, die al jaren in Indië woonden en Indië als hun thuis beschouwden, en door de KL-ers (Koninklijke Landmacht), die uit Nederland kwamen, net na de Tweede Wereldoorlog en bestonden uit dienstplichtigen, beroepsmilitairen en vrijwilligers. Het doel van de strijd was bij aanvang helder: orde en rust herstellen en dus Nederlands-Indië behouden. Uit de vele grepen uit dagboeken en correspondentie van de militairen met het thuisfront, blijkt dat sommige militairen zich echter al tijdens de strijd afvragen of ze wel ‘het goede’ doen.

In de debatten over de politionele acties heeft de Nederlandse regering geen enkele keer het standpunt ingenomen dat de politionele acties een verkeerde beslissing waren. Het eerste debat is al in 1948, naar aanleiding van het optreden van het Korps Speciale Troepen onder leiding van kapitein Westerling in Zuid- Celebes. In 1969 komt het onderwerp voor de tweede keer op de politieke en landelijke agenda als in het televisie-programma *Achter het Nieuws* van de VARA de Indië-veteraan Hueting zijn verhaal vertelt, waarin hij beschrijft welke oorlogsmisdaden hij en vele anderen gepleegd hadden. De derde keer dat de Indië-kwestie de gemoederen in Nederland doet opwaaien is in 1987, naar aanleiding van een uitgelekte concept-tekst van Lou de Jong, die voor zijn geschiedschrijving

over Nederland de politionele acties in Nederlands-Indië beschreef. Hierin vergeleek hij het Nederlandse optreden in Indië met het optreden van de Duitse bezetter en hanteerde hij de term oorlogsmisdaden. De laatste keer dat de politionele acties nationaal besproken werden, was in 1994, toen de deserteur Poncke Princen Nederland in mocht. De meest verstrekkende consequentie van de debatten was het opstellen van de Excessennota in 1969, waarin de regering toegaf dat er weliswaar excessen voorgekomen waren, maar dat dat uitzonderingen waren. Verantwoordelijkheid voor de ‘excessen’ tijdens de politionele acties heeft de regering nooit willen en *hoeven* nemen. In het tweede deel van haar boek wijdt Scagliola daar uitgebreid aandacht aan.

Centraal in dit tweede deel staan de vele belangen die een eensgezinde verwerking van deze kwestie vertroebelen. Historici in Nederland hebben, zo vindt Scagliola, een te neutrale houding aangenomen en te weinig trekkracht uitgeoefend op de regering. Politici zelf hebben voortdurend een ambivalente houding gehad: telkens prevaleerden economische belangen, diplomatieke belangen of partijbelangen boven de verantwoordelijkheid om de waarheid aan het licht te brengen. De tweeslachtige wens en verdeelde positie van de veteranen is een andere reden die prevaleert boven de waarheid: aan de ene kant willen zij erkenning van hun optreden in Indië, aan de andere kant willen zij horen dat zij slachtoffers waren.

In de ondertitel van haar boek laat de schrijfster al merken dat zij meent dat er sprake is van oorlogsmisdaden. Uit de conclusie van haar boek blijkt dat zij vindt dat Nederland de makkelijke uitweg heeft gekozen om deze misdaden te verantwoorden: *“Tedereen heeft schuld, dus niemand is verantwoordelijk.”*

Diversiteit en belangen – de last van de oorlog

De kracht van dit boek ligt in het feit dat Scagliola geen directe persoonlijke betrokkenheid heeft met het onderwerp: ze is geen Nederlandse en heeft geen familiebanden met de gebeurtenissen in ‘Indië’. Wellicht om die reden is haar boek zo nauwkeurig en gedetailleerd. Hoewel haar schrijfstijl soms iets te objectief is, waardoor het met vlagen taai is om te lezen, weet Scagliola te boeien door haar invalshoeken en bevindingen.

Zij heeft veel belangengroepen beschreven die een rol hebben gespeeld in de beeldvorming over de politionele acties; de veteranen, historici, politici, de pers, het Indonesische volk en het Nederlandse volk. Toch mis ik drie belangrijke groeperingen, die een aandeel hebben gehad in de beeldvorming over de politionele acties: de Indische burgergemeenschap, de Molukkers en de slachtoffers. Ik denk dat meer inzoomen op deze drie groepen meer informatie had verschaft over de manier waarop het (autochtone) Nederlandse publiek zich een mening vormde over de gebeurtenissen in Indië. En waarom Nederland zelf niet vroeg – en vraagt - om uitleg.

Scagliola plaatst de Indische bevolking vooral in de context van KNIL-militairen. Het is echter de vraag welke rol de komst van de Indische burgerbevolking in Nederland vanaf 1949 heeft gehad op de beeldvorming door de Nederlanders en welke rol hun afkomst heeft gespeeld bij hun mondigheid tegen de Nederlanders. De Molukse treinkapingen in 1975 en 1977 waren het directe gevolg van de trouw die de Molukkers aan de Nederlandse regering hadden getoond ten tijde van de politionele acties. Ook deze gebeurtenissen zouden een invloed kunnen hebben gehad op de beeldvorming van het publiek. De slachtoffers, tenslotte, krijgen nauwelijks aandacht. Scagliola geeft weliswaar aan dat de “pull-kracht” aan de politiek om nu voor eens en altijd duidelijkheid te geven achterwege bleef door de afwezigheid van slachtoffers, maar gaat voorbij aan de vraag waar deze afwezigheid door komt.

Ondanks deze kanttekeningen is Last van de Oorlog een document dat niet alleen nieuw licht werpt op de Indische kwestie, maar ook op de werking van de Nederlandse democratie. De

scherpte van haar analyse en aanpak maken dat *Last van de Oorlog* nieuwe vragen oproept die naar mijn mening opnieuw op landelijk niveau behandeld dienen te worden. Via internet heb ik proberen te achterhalen hoe het boek ontvangen is in Nederland – en ik heb gezien dat vooral Indische organisaties het boek besproken hebben. Vooralsnog lijkt het er dus toch op dat de Indië-kwestie in besloten kring blijft hangen en in de nationale doofpot blijft doorsudderden.

Een citaat uit *Last van de Oorlog* geeft aan waarom dit onderwerp nog steeds controversieel is: *“En dat alles onder het mom dat Nederland er recht op heeft te weten (...). Stelt Nederland ook prijs op dat recht?”*. Is het zo dat, als de natievorming bedreigd kan worden door fouten van datzelfde land in het verleden, deze fouten dan maar niet rechtgezet worden? Is het werkelijk zo dat, als niemand er belang bij heeft en de slachtoffers niet van zich (kunnen) laten horen, de waarheid bedolven blijft onder een lawine van belangen, trauma's en vervlogen ideologieën?

Nederland mag een voorbeeld nemen aan Duitsland. Daar wordt openlijk gesproken over en schuld beleden voor de fouten die in de Tweede Wereldoorlog gemaakt zijn. Maar ja. Dat ligt natuurlijk een beetje gevoelig in Nederland.

Noot:

*Na het lezen van dit boek heb ik dit onderwerp thuis aangesneden, met de nodige gesprekken als gevolg. Directe aanleiding hiervoor was de beschrijving van Scagliola over de executie van krijgsgevangenen door het KNIL. De broer van mijn oma, die als officier bij het KNIL in dienst was, was namelijk volgens de familie verhalen per ongeluk neergeschoten door het KNIL toen hij voorop liep bij een patrouille en de patrouille een rivier kruiste. Hij was hun gids, op weg naar een kampong. Ik kan me nog goed het verdriet van mijn oma herinneren toen we met de familie aan zijn graf stonden op Menteng Puluh. Ik heb vele varianten op dit verhaal gehoord, maar ik was geschokt toen ik dit verhaal in een andere context tegenkwam in *Last van de Oorlog*: namelijk de wijze waarop krijgsgevangenen door het KNIL werden neergeschoten. Na het lezen van dit boek heb ik nog steeds vragen over de werkelijke omstandigheden van het overlijden van mijn oudoom.*